

17. Там само.

Стаття надійшла до редакції 1.11.2013 р.

H. V. Lavryk

**LEGISLATIVE AND NORMATIVE-LAGAL ENSURING OF COOPERATION
(COOPERATIVE SYSTEM) DEVELOPMENT ASSISTANCE: INTERNATIONAL
AND NATIONAL LEVEL**

The article investigates the place and role of international norms and standards in the legislative and normative-legal ensuring procedure of cooperation development supporting, cooperative system functioning of the whole. Very important is the creation of appropriate conditions to satisfy the economic, social and other needs of the cooperative organizations' members, to improve their economic status and further development of cooperative movement at the international and national level.

Legislative and and normative-legal ensuring of cooperation (cooperative system) development assistance in Ukraine is closely interrelated with the legislative and normative-legal ensuring of those areas, in which legal relations are regulated by the European Union law. Despite the making and adoption at the national level a number of normative and legal acts, which provisions more or less are related to manufacturing or industrial cooperation of member states of the Commonwealth of Independent States, improvement of legislative and and normative-legal ensuring of cooperation (cooperative system) development assistance in Ukraine takes place simultaneously with similar processes in the member states and candidate countries for membership of the European Union. It's about compliance with the requirements of enforcing the approximation to EU norms and standards, which are set to regulate components of cooperative movement, and norms, which regulate the cooperative system as a whole functioning. That approach is a pledge to the making and implementation of well-balanced, aimed at long-term cooperation (cooperative system) development state policy assistance, and also creation and effective use of completed legal construction of the last by making the package of laws as a system of separate normative acts that would codify cooperative legislation by its institutions.

Keywords: *cooperation (cooperative system), legislative and normative-legal ensuring, The Conception of the National Cooperative Movement Development, norms and standards of the EU, approximation to the *acquis communautaire*.*

УДК 34(3/9)

М. В. Проскуров

**КЛАСИЧНЕ ПРАВО ВЛАСНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ ІСЛАМСЬКОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ ТА РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНСТИТУТУ ВЛАСНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ НА ПРИКЛАДІ
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЄГИПТУ**

У статті висвітлено розвиток права власності у ісламському законодавстві на прикладі законодавства Єгипту. Проаналізовані нормативно правові акти, що регламентують права власності: Закони Шаріату та деякі інші Закони Єгипту. Розкрито не традиційний підхід до регулювання питань власності, особливо по відношенню до земельних ділянок.

Ключові слова: *право власності, Закони Шаріату, ісламське право, набуття права власності.*

Постановка проблеми. На протязі десятиріч не відбулося жодних суттєвих змін в основному єгипетському законі, що регламентує право власності і звичайно, класичне

ісламське право також залишається без змін. Тим не менш, значні зміни прослідковуються у розвитку і сприйнятті ісламського права. Досить великий проміжок часу західна доктрина не дуже сильно цікавилася ісламським правом взагалі. Зі впливом часу інтерес до ісламського права загострився досить суттєво, але чітких знань, на жаль, українська наука немає. Посилання до ісламського закону або Шаріату часто асоціюється з екстремізмом і насильством. Закони Шаріату нерідко розглядають досить примітивними і далекими від цивілізованих правових норм.

У дослідженні класичного ісламського права, викладеному в цій статті показано, що ісламська юриспруденція є складною, але у той же час досить чіткою, раціональною та ефективною системою розробленою протягом століть для задоволення потреб у своєму суспільстві. Єгипет був піонером у спробах синтезувати традиційне ісламське право з сучасними, західними правовими системами. Більшість мусульманських країн не прийняли такий підхід і залишаються під впливом суто традиційного ісламського права, тобто продовжують використовувати Шаріат, як основний закон, а інші прийняли західні правові системи відмовившись від класичної правової системи.

В законах Шаріату немає загальної теорії права власності. Правила, що регулюють такі відносини, містяться як правило в розділі регулюючому договірне право, норми пов'язані з придбанням майна, знаходять своє відображення в податковому законодавстві, в законах завоювання і поділу видобутку, і в багатьох інших законах, що охоплюють широке коло питань.

Тобто системи що чітко регулювала права власників на майно або на землі, як такої немає, але тим не менше класифікація земель мала місце, але не на основі права власності тобто чітко не розрізняла види майнових прав властиві землеволодінню або форми землекористування праві.

В будь-якому випадку, якщо об'єднати всі приписи, які регулюють право власності за законами Шаріату, досить чітко проявляються три основні форми землекористування: користування землею на основі приватної власності, що полягає в повному володінні землею, користування землею «вакф», за правом мертвої руки і користування майном що належить державі [1].

Приватна власність явно мала місце в ісламському праві і дійсно, право приватної власності у повному розумінні даного терміну було основним правом, за яким і регулювалися такі відносини законами Шаріату. Майнові відносини земель «waqf» також регламентувалися законами Шаріату де досить чітко розділялося поняття права власності від користування приватним майном. Остання форма державного землекористування як правило, не регулювалася Шаріатом, оскільки, регламентувалася адміністративним правом держави, також варто зазначити, що ця форма землеволодіння була, історично, найбільш важливою в ісламському світі [2].

Теоретичний аналіз предмета права власності в ранній ісламській юридичній літературі, показав, що різниця між рухомим майном і нерухомим, відносно невелика, а також не було суттєвої різниці між різними формами землекористування і відповідно не було різниці в об'ємі прав пов'язаних з таким користуванням. При роботі із землею, ранні ісламські юристи, здається, були стурбовані в першу чергу фіскальними питаннями і тому класифікували землі на основі податків, що стягувалися на користь держави. Таким чином, майже вся земля, що перебуває у володінні приватних осіб була класифікована як «ushr» або «kharaj», залежно від того під який податок підпадала та чи інша ділянка землі, чи то податок «ushr» або «kharaj», тобто два основних типи податків на землю.

Інша категорія земель, яка не була у власності або володінні будь-якої сторони визнавалися юристами як «mawat» або мертвими землями, а режим, що встановлювався

у разі їх обробки і подальшому придбанні фізичними особами знову таки залежав від оподаткування «ushr» або «kharaj». Інші категорії земель розглядалися ісламськими юристами, але не зустрічалися настільки часто. До такої категорії можна віднести землі, які були в прямому контролі і у власності держави [3].

Термін «ushr», дослівно означає десятину, це релігійний податок, один з багатьох податків якими обкладалися мусульмани, які мали безпосереднє відношення до земельних відносин. За законами Шаріату такі землі належали виключно мусульманам, які повинні були платити податок на неї, як частину своїх загальних зобов'язань. Класифікація земель «ushri» в юридичній літературі залежала від статусу цих земель, до того моменту коли вони вперше були взяті під юрисдикцію Ісламу. Якщо такі земельні ділянки належали мусульманам в момент їх переходу до іншої юрисдикції, або якщо вони були роздані мусульманським солдатам в якості своєї трофейної частки, такі землі визнавалися, як «ushri». Така політика була досить логічною оскільки ранні ісламські військові операції на Аравійському Півострові мали за мету поширення ісламу, і в кінцевому рахунку, призвели до повної перемоги мусульман і подальшого розподілу землі між солдатами. Практично всі землі в Аравії отримали статус «ushri». Такі землі повністю належали власникам тобто останній може фізично використовувати у повному обсязі своє майно відповідно до суспільних інтересів, крім того, він може розпоряджатися своєю власністю за допомогою повного спектру правових диспозицій, у тому числі продажу, міни, дарування, оренди, позики, застави та права заповіту [4].

З розширенням територій мусульманських завоювань за межі Аравійського півострова, політика ісламських завойовників дещо змінюється. Підкореним народам пропонувався варіант прийняття мусульманства добровільно в обмін на збереження володіння своєю землею, за що останні мали сплачувати сбір на користь держави завойовника З часом такі сплати стали відомі, як «kharaj», що стягується і виплачується як податок на землю. Території з яких стягувався цей податок, відповідно, визначалися як землі «kharaji». Землі «kharaji» явно відрізнялися від земель «ushri» не тільки обсягом прав, але і у фінансовій сфері оскільки податок на останні був значно меншим.

Відповідно до законів Шаріату, виділяли два основні типи земель «kharaji». Це були землі, що перейшли під контроль мусульманській державі мирним шляхом, що дозволило мешканцям цих земель зберегти свої володіння і відповідно правовий зміст такі відносини набували на основі договору(домовленості) з владою. Другий тип - завойовані силою землі які залишили в розпорядженні їх колишніх жителів на основі певних умов висунутих державою завойовником.

Питання об'єму прав якими Шаріат наділяв не мусульманських мешканців земель «kharaji» досить неоднозначне, але тим не менше є загальна домовленість між основними школами права, що власникам земель які належать до першого типу, надається право власності у повному обсязі Що стосується другої категорії земель «kharaji», то в цьому випадку юристам не вдалося досягти домовленості. Одні школи виступали за надання повного обсягу прав власності інші виступали за обмеження обсягу прав такого володіння [5].

За часів Мухаммеда Алі, першого сучасного правителя Єгипту статус цих земель було дещо змінено. Основна зміна полягала у тому, що фактично землю зі статусом «kharaji» не можна було привласнити оскільки вона була віднесена до державної власності. На період правління Мухаммеда Алі, в Єгипті такі землі склали досить суттєвий відсоток по відношенню до інших типів земель [6]. Таким чином Алі фактично привласнив землі «kharaji» і тим самим повністю знищив так званий середній тип земле володільців повернувшись до феодальної моделі регулювання земельних відносин. Хоча на самому низькому рівні, майнові права селян не були радикально змінені, тобто їх земля була зареєстрована на їхнє ім'я, офіційно ділянка закріплювалася

за особою, але тим не менше права обмежувалися. Майно заборонялося передавати у спадок, тобто після смерті володільця, (саме володільця оскільки в даному випадку термін власник буде невірним) майно поверталось державі, також землю не можна було продати або подарити. Вводилися, навіть, обмеження на використання такої землі, тобто був контроль, наприклад, щодо типу і кількості культур, які можна було вирощувати на землі.

Такі зміни регламентувалися вже конкретними нормативними актами, а саме Законом про землю 1846 року та Законом про землю 1854 року, який в свою чергу розширив права володільців земель «kharajі». Закон хоча і не надавав володільцю сто відсоткового права власності, але тим не менше вже визнавалося право передачі майна у спадщину, а також певна форма давнісного володіння, що визначалася терміном у 15 років безперервного володіння і зі спливом яких можна було отримувати більш широкий спектр прав. Разом з цим також варто зазначити про третій нормативний акт 1858 року, так званий, Закон Саїда, його автор виділяє, як найважливіший нормативний акт, що регулює державні земельні відносини в єгипетському суспільстві сучасного періоду. По відношенню до земель «kharajі» цим нормативним актом було знову ж таки введено розширений обсяг прав, що надавався володільцям цих земель, серед яких відзначимо, більш детально розглядається можливість спадкування земель, в коло спадкоємців вводять жінок, також дозволяється часткова приватна власність на споруди зведені на землі «kharajі», регламентується передача права власності за договором іншій особі, а також передача права користування землею третім особам тощо.

Також варто звернути увагу на ще один різновид земель який визнавався законами Шаріату, це були землі які належали державі і не підлягали привласненню фізичними особами, тобто їм не надавався статус «ushri», а також вони не були надані місцевим жителями як «kharajі» у випадку, якщо такі землі були захоплені державою. Відповідно до Шаріату держава могла вільно використовувати такі землі на свій розсуд, тобто могла наймати працівників для оброблення, також могла здавати її в оренду, або, продати чи передати її на безоплатній основі. За часів Мухаммеда Алі, як вже відомо, інститут державної власності значно посилювався до державної власності були віднесені землі «kharajі». Також Мухаммедом Алі було створено цілу низку судів які вирішували справи, що стосувалися виключно державних земельних відносин [7].

У відповідності з вище викладеним варто зазначити, що система прав яка існувала в ісламському суспільстві була досить широкою хоча і не систематизованою, але тим не менше об'єм прав та обов'язків які представлялись, як і фізичним особам так і державному апарату був досить великим і не дуже відрізнявся від сучасного поняття прав таких відносин. Отже ісламське право чітко визнавало право приватної власності в повному розумінні даного терміну, хоча набуття такого права не завжди стосувалося всіх земель визнаними Шаріатом, але тим не менше у більшості випадків приватна власність мала абсолютний характер. Відповідно власник міг користуватися землею чи майном на свій розсуд у повному обсязі, тобто обробляти, здавати в оренду фізичним особам або державі, передавати в спадщину, дарити тощо [8]. Як правило права власника були практично ідентичними сучасним. Хоча тим не менше закони Шаріату не обділили державний апарат в праві обмежень приватної власності оскільки певні елементи було неможливо набути у власність навіть у тому випадку якщо вони знаходилися на території, що належить фізичній особі. Наразі мова йде про особливий режим який надано певному розряду майна такому як водойми які проходили через ділянки власників і держава могла заборонити останнім будувати певні споруди, схоже регулювання було і по відношенню з розташуванням колодязів, також неможливо було набути права власності на пасовища, дороги, автомагістралі. Таке майно мало виключно публічний характер і регулювалося спеціальними нормами, в деяких

випадках ці норми носили характер сервітутів, накладених на приватну власність в суспільних інтересах. В інших випадках вони застосовуються спеціально для певних видів земель і фактично привласнювали їх для суспільних потреб[9].

Традиційне ісламське законодавство визнавало інститут набуття майна у власність на основі довгострокового володіння особою яка не є власником такого майна. В цілому, закон передбачає, що якщо таке володіння триває протягом певної кількості років, як правило, від десяти до п'ятнадцяти, за умов, що первісний власник не здійснив жодних дій які могли мати претензію на повернення майна у своє володіння. Хоча доктрина розглядала таке набуття права власності більше, як чуже незаконне володіння, такий підхід схожий на common law, на відміну від вчення про набувальну давність в континентальній системі права [10]. Таке володіння не призводить автоматично до набуття майнових прав, а просто обмежує певні дії першого власника проти особи, що володіє майном на момент пред'явлення претензії. Також варто вказати на особливий підхід до набувальної давності ісламського законодавства в рамках різноманітності статусів майна, оскільки від цього і залежить формат набуття. Наприклад з розвитком права, Закон Саїда 1858 року містив досить цікаве положення по відношенню до, вже державних тоді, земель «kharajі», відповідно до якого інститут давності володіння не використовувався для надання права власності, але тим не менше надає певні бонуси. Від так при безперервному добросовісному володінні на протязі п'яти років володілець звільняється від будь яких претензій щодо його володіння в суді від будь яких позивачів, звичайно таке право не захищало на сто відсотків від державної претензії, мається на увазі саме націоналізація або експропріація, але у більшості інших випадків захист відносився і до державних позовів. Також важливо додати що добросовісне володіння на протязі п'яти років розуміється в основному, як своєчасне сплачування податку «kharaj» [11].

Висновок. Отже цивільне законодавство Єгипту є досить складним і в той же час дуже цікавим для дослідження оскільки в ньому поєднуються, з першого погляду несумісні речі, які не зрозумілі західній доктрині взагалі, або врегульовані зовсім не схожим способом для західного цивільного права. Основною особливістю Єгипетського законодавства можна назвати саме гармонізацію традиційних норм з правилами запозиченими з західних правових систем та методів їх співвідношення.

Список використаної літератури

1. Qawānīn al-Awāl al-Shakhīyah. Edited by M. K. Munīb. - Cairo, 1951.
2. Recueil de firmans impériaux ottomans adressés aux Valis et aux Khédives d'Egypte:1597–1904. - Cairo, 1934.
3. La procedure en matière de statut personnel. - Alexandria, 1951.
4. Al-Qānūn al-Madanī. - Cairo, 1952.
5. Adams, Charles C. Islam and Modernism in Egypt / Charles C. Adams. - Oxford, 1933.
6. Anderson, J. N. D. Islamic Law in Africa / J. N. D. Anderson. - London, 1954.
7. Recent Developments in Shariat Law (nine articles) // Muslim World - 1950–1952. - № 40–42
8. The Religious Element in Waqf Endowments // Journal of the Royal Central Asian Society. – 1951. - №38. – p. 292–299.
9. Baer G. Egyptian Attitudes Towards Land Reform / G. Baer. - The Middle East in Transition. - New York, 1958.
10. Cattani H. The Law of Waqf / H. Cattani. - Law in the Middle East. – Washington: Edited by M. Khadduri and H. J. Liebesny, 1955.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2013 р.

M. V. Proskurov

CLASSIC OWNERSHIP IN TRADITIONAL ISLAMIC LAW

AND DEVELOPMENT OF THE TRADITIONAL SYSTEM OF REGULATION OF THE INSTITUTION OF PROPERTY IN MODERN SOCIETY BY THE EXAMPLE OF THE CIVIL RIGHTS OF EGYPT

The article highlights the development of property rights in Islamic law as an example of legislation in Egypt. Were analyzed normative legal acts regulating ownership: Sharia law and certain other laws of Egypt. Exposed not traditional approach to the regulation of property rights, especially in relation to land.

Egypt's civil law is quite complicated and at the same time very interesting to study because it combines with seemingly incompatible things that are not clear to the western doctrine at all, or not regulated similar way to the Western civil law. The main feature of Egyptian law can be called exactly harmonize with the rules of traditional norms borrowed from Western legal systems and methods of their relationship.

Keywords: *property rights, sharia law, Islamic law, the acquisition of ownership*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 340.5

Є. О. Львова

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ- ЧЛЕНІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВТОВАРИСТВА: ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

В статті розглянуто питання інтернаціоналізації конституційного права держав-членів міжнародного співтовариства. Досліджено феномен становлення міжнародного конституційного права як результат впровадження конституційних положень у науку міжнародного права. Також здійснено аналіз сучасних підходів до визначення глобального конституціоналізму з метою розуміння новітнього конституційного права в умовах глобалізації.

Ключові слова: *глобалізація, глобальний конституціоналізм, глобальне право, права людини, конституція, міжнародне право.*

Постановка проблеми. Розвиток демократії, інформаційне суспільство, що формується, зростаючі потреби та вимоги громадян по всьому світу, міжнаціональні конфлікти та інші екстраординарні події, об'єктивно обумовили необхідність подолання агресивності і ворожнечі у світі на новому рівні. Крім того, саме природні катаклізми, загроза екологічної катастрофи, революції, війни та терористичні атаки, негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи на початку ХХІ ст. висвітлили взаємозалежність та взаємозв'язок між державами та тенденцію до формування нової моделі політичного співробітництва між ними. Крім того, процеси глобалізації та інтеграції, що супроводжуються процесами інтернаціоналізації капіталу, виробництва, управління, культури, моди тощо – розширили горизонти міжнародних відносин і стали основою для формування глобальної суспільної єдності. Проте, в сучасних трансформаційних міжнародних відносинах, де держави повинні довести свою